

POVERTY WATCH 2019

monitoring ubóstwa finansowego
i polityki społecznej przeciw ubóstwu
w Polsce

Spis treści

Ubóstwo w Polsce w 2018 roku – streszczenie.....	1
Ogólna sytuacja na rynku pracy i w budżetach gospodarstw domowych.....	2
Ubóstwo oraz deprivacja materialna i społeczna – trendy ogólne	3
Sytuacja dzieci, seniorów i osób z niepełnosprawnością.....	6
Doświadczanie wielowymiarowego ubóstwa	9
Polska polityka przeciwdziałania ubóstwu dochodowemu i jej problemy.....	11
EAPN Polska	13

Międzynarodowy Dzień Walki z Ubóstwem
17 października 2019 r.

Ubóstwo w Polsce w 2018 roku – streszczenie

1. WZROST UBÓSTWA SKRAJNEGO I RELATYWNEGO

- W 2018 r. zmienił się pozytywny trend w zakresie spadku ubóstwa skrajnego i relatywnego. Wskaźniki obu rodzajów ubóstwa wzrosły – ubóstwo skrajne z 4,3 proc. do 5,4 proc., ubóstwo relatywne z 10,7 proc. do 10,9 proc. Stało się tak mimo wyższego niż w 2017 r. wzrostu realnego przeciętnego wynagrodzenia (o 5,3 proc.), realnej płacy minimalnej (o 4 proc.), mniejszego niż w 2017 r. bezrobocia (3,7-3,8 proc.) oraz kontynuowania wypłat świadczenia wychowawczego („500 plus”). Korzyści najuboższych 20 proc. społeczeństwa z tych pozytywnych trendów w postaci wzrostu realnych dochodów i wydatków zasadniczo spadły w 2018 r. (w przypadku wzrostu dochodów - z 15,7 proc. do 1,5 proc.).
- Liczba Polaków żyjących w skrajnym ubóstwie wzrosła o około 422 tys. – z 1,7 mln w 2017 do 2,1 mln w 2018 roku.
- Liczba dzieci w skrajnym ubóstwie wzrosła o około 90 tys. – z 325 tys. w 2017 do 417 tys. w 2018 roku.
- Liczba skrajnie ubogich seniorów wzrosła o około 60 tys. od 2016 r. i w 2018 r. wyniosła 276 tysięcy.

2. ŚWIADCZENIA SPOŁECZNE TRACĄ NA WARTOŚCI – BRAK WALORYZACJI MIMO INFLACJI

- Zgodnie z reformą z 2017 r., świadczenie wychowawcze nie przysługiwało jedynym lub pierwszym dzieciom z rodzin pojedynczych rodziców, które nie miały uregulowanych spraw alimentacyjnych.
- Od 2016 r. świadczenie wychowawcze nie było waloryzowane, podobnie jak kryteria dochodowe, a więc w kolejnych latach można było za nie mniej kupić z powodu inflacji (od 2016 ceny żywności wzrosły o około 6-7 proc.).
- Mimo zaplanowanej podwyżki na 2017 r., nie podniesiono też zasiłków rodzinnych ani kryteriów, które do nich uprawniają. Dlatego one również straciły na wartości, a część ubogich rodzin traciła je częściowo lub w całości w związku z przekraczaniem kryteriów dochodowych.
- Brak waloryzacji świadczenia wychowawczego i zasiłków rodzinnych sprawił, że rodziny utrzymujące się głównie ze świadczeń mogły zaspokoić swoje potrzeby na niższym poziomie. Dlatego właśnie wśród takich rodzin ubóstwo skrajne wzrosło najbardziej (z 10,4 do 14,1 proc.). Rodziny takie korzystały w niewielkim stopniu lub w ogóle z podwyżek płacy minimalnej i ogólnego wzrostu płac.

3. POLACY NADAL DEKLARUJĄ POPRAWĘ SYTUACJI MATERIALNEJ I SPOŁECZNEJ

Mimo wzrostu ubóstwa w 2018 r., sytuacja pod względem deklarowanego niezaspokojenia potrzeb materialnych i społecznych nadal się poprawiała (wśród najbiedniejszych 20 proc. rodzin spadek z 30,5 proc. do 24,7 proc.). Poprawa ta była jednak nieco większa w przypadku rodzin o średnich dochodach, gdzie sytuacja i tak jest o wiele lepsza.

4. 500 PLUS NA KAŻDE DZIECKO – NIEWIELKIE KORZYŚCI DLA UBOGICH RODZIN

- Brak kryterium dochodowego w świadczeniu wychowawczym da małe korzyści uboższym rodzinom, które od początku korzystały ze świadczenia na jedyne lub pierwsze dziecko. Duże korzyści odniosą rodziny z klasy średniej i w szczególności zamożne.
- Usunięcie kryterium w świadczeniu wychowawczym może w niewielkim stopniu przyczynić się do zwiększenia dochodów z pracy w uboższych rodzinach (efekt będzie zauważalny dopiero w 2020 r.). Jednak kształt zasiłków rodzinnych nadal słabo do tego zachęca (uzyskiwanie dochodu wyższego niż kryterium nie powoduje poprawy sytuacji).

5. WSPARCIE DLA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI – PÓŹNE PODWYŻKI I NOWE ŚWIADCZENIE

Podniesiono kwotę zasiłku pielęgnacyjnego (z 153 zł do 184,42 zł i od 1.11.2019 r. 215,84 zł) i renty socjalnej oraz wprowadzono nowe świadczenie dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji – świadczenie uzupełniające

(500 zł). Korzystne zmiany w świadczeniach dla osób z niepełnosprawnościami nastąpiły dopiero w drugiej połowie 2018 r., albo już w 2019 r., więc ich oddziaływanie na ubóstwo było bardzo ograniczone w 2018 roku.

6. NADAL BRAKUJE USŁUG SPOŁECZNYCH DLA DZIECI, RODZICÓW I PRACOWNIKÓW

Polityka przeciwdziałania ubóstwu powinna uwzględniać nie tylko świadczenia pieniężne – odpowiednio wysokie i regularnie waloryzowane. Wsparcie finansowe powinno być skoordynowane z dostępnymi, dobrej jakości usługami dla osób w wieku produkcyjnym, np. wsparcie w nabywaniu i podnoszeniu kwalifikacji zawodowych, pomoc w szukaniu i utrzymaniu zatrudnienia, zapewnianie opieki nad dziećmi i zależnymi osobami dorosłymi, dostęp do transportu publicznego. Usługi te umożliwiają osobom zdolnym do pracy z ubogich rodzin na uzyskanie lub zwiększenie dochodów z pracy.

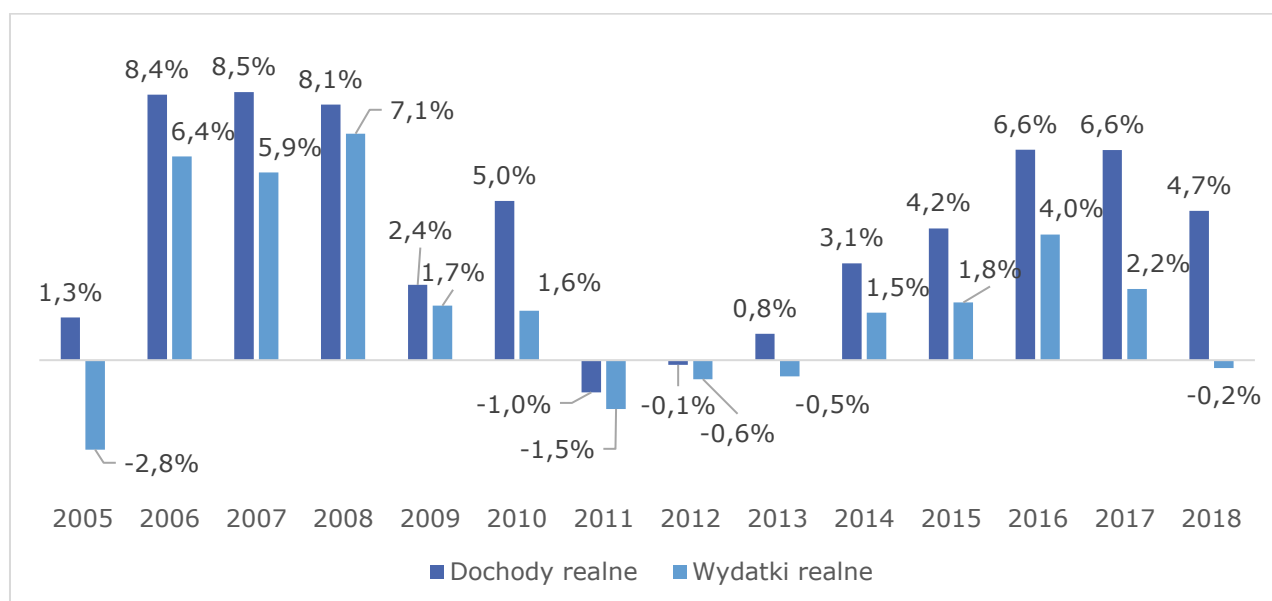
Ponadto usługi wczesnej opieki i edukacji zwiększają też szanse dzieci z ubogich rodzin na to, że będą sobie lepiej radziły w szkole i w dorosłym życiu.

Ogólna sytuacja na rynku pracy i w budżetach gospodarstw domowych

Ostatnie lata to na polskim rynku pracy rekordowo niskie bezrobocie, które wynosiło według badań GUS 4-5 proc. w 2017 r., a w trzech kwartałach 2018 r. już poniżej 4 proc. (3,7-3,8 proc.). Jest to średnia krajowa, która nie uwzględnia bardzo zróżnicowanej sytuacji lokalnej.

W 2018 r. realne (po uwzględnieniu inflacji) przeciętne wynagrodzenie wzrosło o 5,3 proc., a więc bardziej niż w 2017 roku. Średnie realne dochody rodzin na osobę wzrosły w 2018 r. o 4,7 proc., co jednak w małym stopniu widać było w wydatkach rodzin, które nawet zmniejszyły się (o 0,2 proc.).

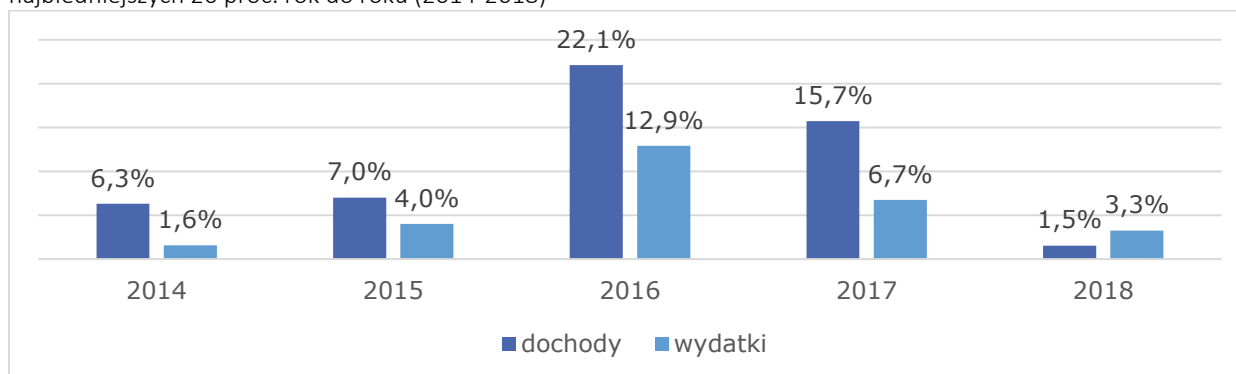
Wykres 1. Dynamika realnych przeciętnych dochodów i wydatków na osobę w gospodarstwie domowym rok do roku (2005-2018)

Źródło: opracowanie własne

Dynamika realnych dochodów i wydatków wśród najuboższych 20 proc. gospodarstw domowych kształtowała się podobnie. Najwyższy wzrost obu wielkości nastąpił w 2016 r., wyraźne pogorszenie dynamiki wzrostu widać w 2017 r., a kolejny rok jest jeszcze gorszy – wzrost realnych dochodów był niewielki i nawet mniejszy niż w przypadku wydatków.

Wykres 2. Dynamika realnych przeciętnych dochodów i wydatków na osobę w gospodarstwach domowych najbiedniejszych 20 proc. rok do roku (2014-2018)

Źródło: opracowanie własne

Ogółem w 2018 roku ponownie zwiększyła się różnica między średnimi dochodami gospodarstw domowych i średnimi wydatkami: średnie dochody były już wyższe o 1/3 od średnich wydatków. Sytuacja wśród najbiedniejszych 20 proc. jest jednak wciąż taka, że ich dochody są niższe niż wydatki. Przy tym bardzo niska dynamika średnich dochodów jest ważna dla kształtowania się ubóstwa w 2018 roku.

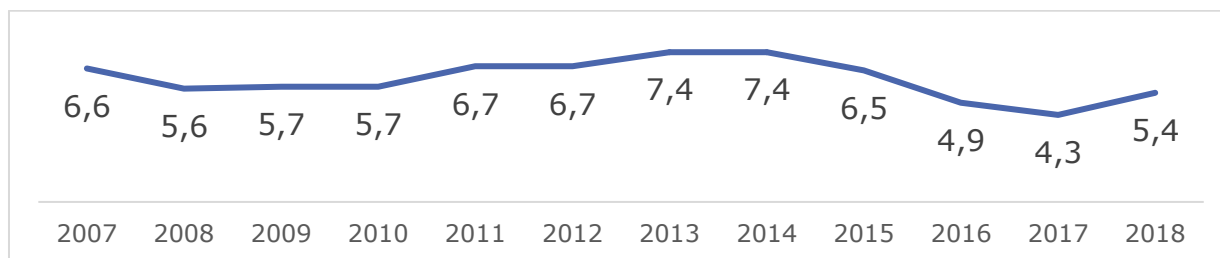
Z wykresów 1 i 2 wynika, że sytuacja pod względem realnych dochodów i wydatków poprawiała się od 2014 r., ze stabilizacją w 2017 i widocznym pogorszeniem w 2018 roku. Dynamika realnych dochodów i wydatków rodzin najbiedniejszych była najwyższa w 2016 r. Jeżeli w 2019 r. sytuacja będzie zbliżona do tej w 2018 r. ubóstwo będzie się nadal zwiększało.

Ubóstwo oraz deprivacja materialna i społeczna – trendy ogólne

GUS przedstawia informacje o ubóstwie pod względem wydatków. Jeśli są one niższe niż minimum egzystencji (595 zł na osobę, która utrzymuje się sama w 2018 r.), mamy do czynienia z ubóstwem skrajnym, a gdy są niższe niż 50 proc. średnich wydatków (810 zł na osobę samotną w 2018 r.) jest to ubóstwo relatywne.

Zasięg ubóstwa (odsetek osób w ubogich gospodarstwach domowych) skrajnego i relatywnego zmniejszał się do 2017 roku – ale bardziej w 2016 niż w 2017. W 2018 r. ubóstwo skrajne i relatywne wzrosło. Jednak nadal takich sytuacji doświadcza mniej Polaków niż w latach 2014-2015.

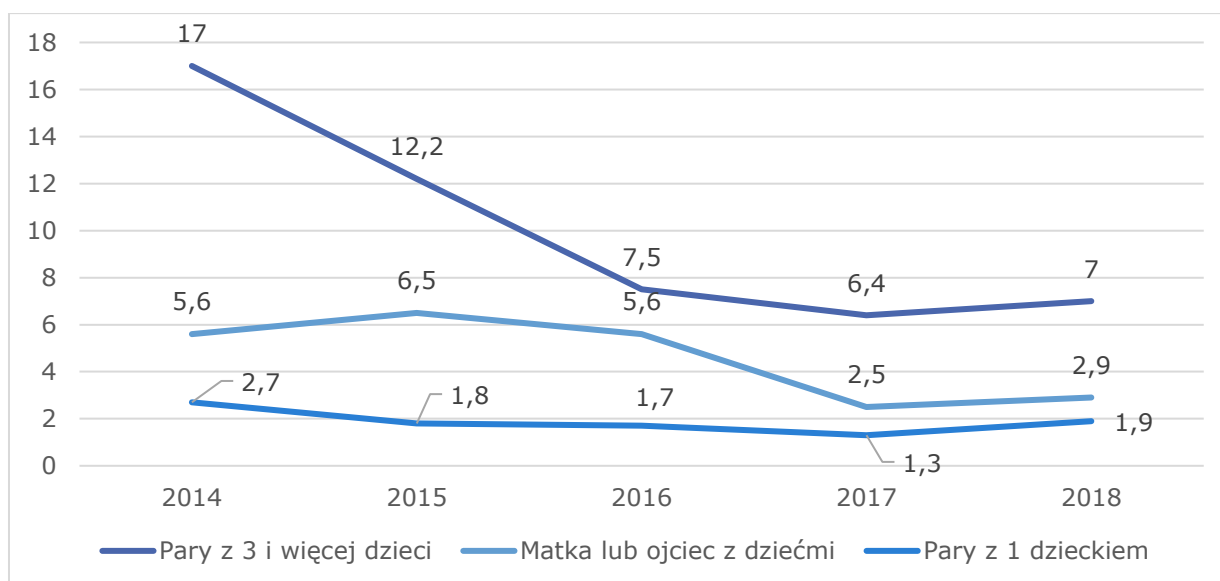
Wykres 3. Zasięg ubóstwa skrajnego 2007-2018 (w proc.)

Źródło: opracowanie własne

Wzrost zasięgu ubóstwa skrajnego w 2018 r. do 5,4 proc. jest bardzo niepokojącym sygnałem. **Liczba Polaków żyjących w skrajnym ubóstwie wzrosła o około 422 tys. – z 1,7 mln w 2017 do 2,1 mln w 2018 roku.** Sytuacja poprawiała się od 2015 r., choć w mniejszym stopniu w 2017 roku. Ze względu na duży wysiłek finansowy związany z wypłatami świadczenia wychowawczego spodziewano się dalszych spadków ubóstwa, w szczególności w rodzinach z dziećmi, tak się jednak nie stało. **W 2018 r. nastąpił też niewielki wzrost zasięgu ubóstwa relatywnego – z 10,7 proc. do 10,9 proc.** W liczbach bezwzględnych jest to wzrost o około 304 tys. osób - z 5,2 mln do 5,5 mln.

Wykres 4. Zasięg ubóstwa skrajnego w rodzinach wielodzietnych i pojedynczych rodziców (w proc.)

Źródło: opracowanie własne

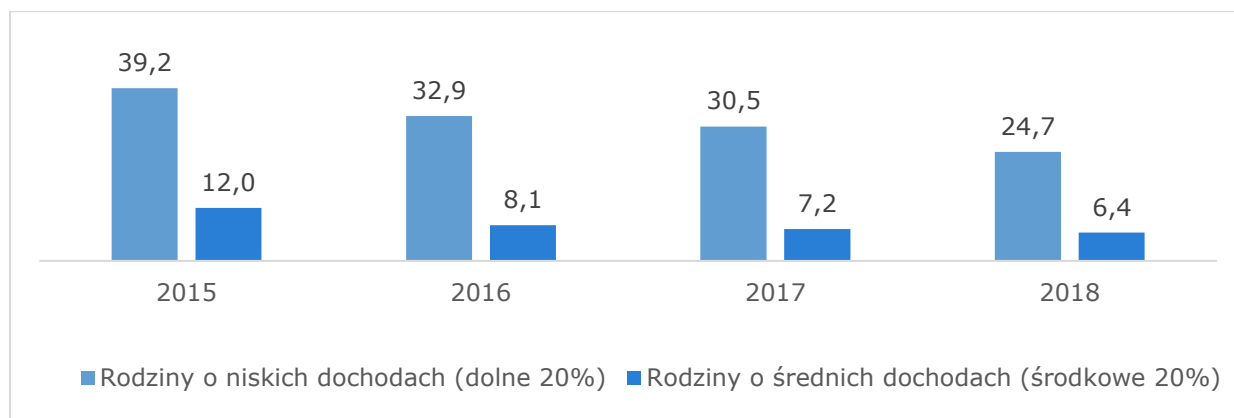
Mimo zatrzymania pozytywnego trendu, sytuacja w rodzinach wielodzietnych i pojedynczych rodziców znacznie poprawiła się od 2014 roku. W przypadku rodzin z jednym rodzicem w szczególności miało to miejsce w 2017 roku. Nadal jednak ubóstwo skrajne w tych rodzinach jest wyższe niż w rodzinach z dwojgiem rodziców i jednym dzieckiem. Jest ono kilka razy wyższe dla rodzin wielodzietnych.

W celu zweryfikowania powyższych trendów wykorzystaliśmy też dane o deprivacji materialnej i społecznej. Jeżeli rodzina odpowiada, że nie stać jej na zaspokojenie co najmniej pięciu z trzynastu potrzeb, to uznawana jest za żyjącą w sytuacji niezaspokojenia potrzeb. Lista potrzeb w ramach wskaźnika deprivacji materialnej i społecznej jest następująca:

- 1) niespodziewany wydatek,
- 2) tydzień urlopu poza domem,
- 3) uniknięcie opóźnień w opłaceniu rachunków, spłaceniu pożyczek, kredytów,
- 4) posiłek z mięsem lub z wegetariańskim odpowiednikiem co drugi dzień,
- 5) utrzymanie odpowiedniej temperatury w domu,
- 6) samochód dla własnego użytku,
- 7) wymiana zużytych mebli,
- 8) wymiana starej odzieży na nową,
- 9) dwie pary dobrze dopasowanych butów,
- 10) niewielkie wydatki na własne potrzeby (kieszonkowe),
- 11) regularne zajęcia w czasie wolnym,
- 12) wyjście z przyjaciółmi/rodziną na drinka, do restauracji przynajmniej raz w miesiącu,
- 13) dostęp do internetu.

Zasięg niezaspokojenia potrzeb materialnych i społecznych zmniejszał się w całym okresie 2015-2018, najmniejszy spadek zanotowano w 2017 roku. Średnio zasięg niezaspokojenia potrzeb zmniejszał się mimo wzrostu obiektywnych miar ubóstwa. Nawet w przypadku rodzin z dolnych 20 proc. dochodów nastąpił spadek deprivacji potrzeb również w 2018 roku.

Wykres 5. Niezaspokojenie potrzeb społecznych i materialnych w rodzinach o dochodach niskich i średnich (w proc., dane Eurostat)

Źródło: opracowanie własne

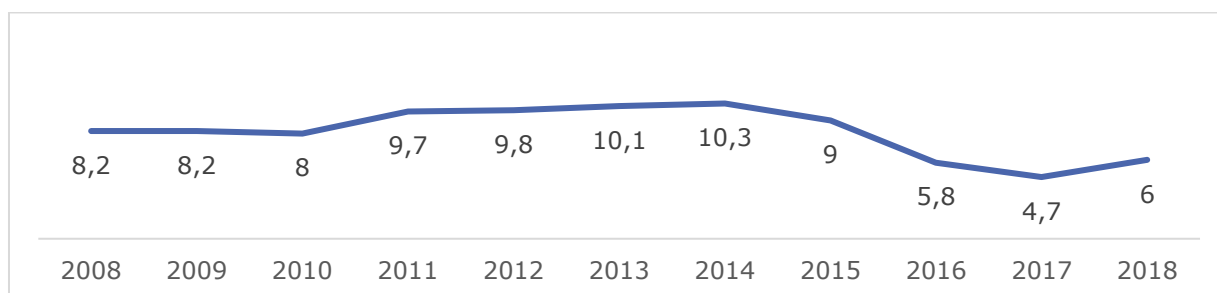
Porównując dynamikę zasięgu deprivacji materialnej i społecznej rodzin z dolnych i środkowych 20 proc. dochodu widzimy, że w obu przypadkach sytuacja stale się poprawiała – także w 2018 roku. Przy porównaniu lat 2018 i 2015 nieco bardziej spadła jednak deprivacja w rodzinach o średnich dochodach (o prawie 50 proc.). Dystans między tymi grupami mierzony różnicą zasięgu deprivacji zmniejszał się w całym okresie, a w 2018 r. najbardziej.

Sytuacja dzieci, seniorów i osób z niepełnosprawnością

Dzieci, seniorzy i osoby z niepełnosprawnościami powinny być bardziej chronione przed ubóstwem. Jednym z celów polityki rządu stawianych przed Programem 500 plus było ograniczenie ubóstwa rodzin z dziećmi.

Zasięg ubóstwa skrajnego dzieci zmniejszył się wolniej w 2017 niż w 2016 r., a w 2018 r. wzrósł. Zadanie obniżenia zasięgu tego ubóstwa do mniej niż 1 proc. dzieci, nie zostało zrealizowane i w 2018 roku Polska jeszcze oddaliła się od tego poziomu.

Wykres 6. Zasięg ubóstwa skrajnego dzieci (w proc.)

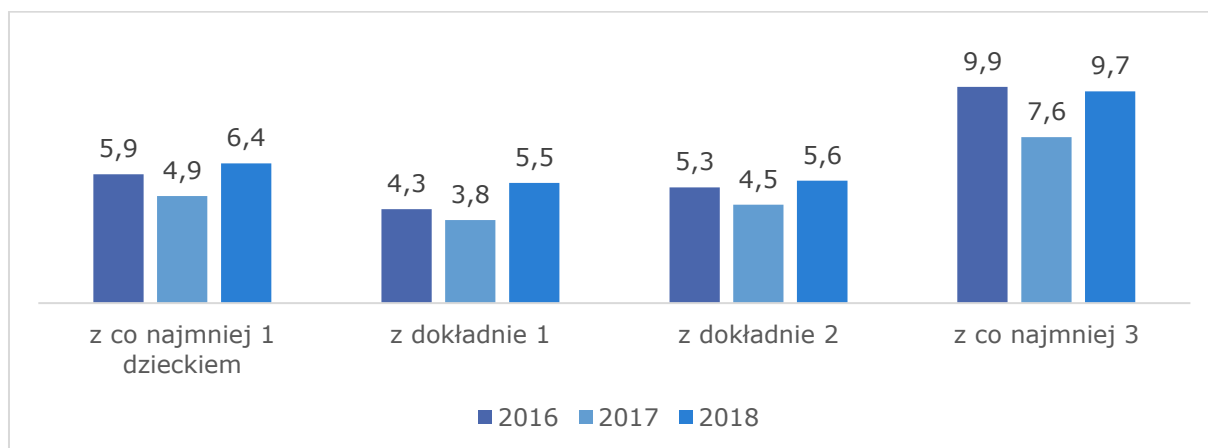

Źródło: opracowanie własne

Liczba dzieci w skrajnym ubóstwie wzrosła o około 90 tys. – z 325 tys. w 2017 do 417 tys. w 2018 roku. Gdyby miało ich być mniej niż 1 proc., to ta liczba nie powinna być wyższa niż 62 tysięcy. Żeby to osiągnąć zasięg ubóstwa skrajnego dzieci musiałby się zmniejszyć o 85 procent.

Ubóstwo dzieci jest oczywiście ubóstwem rodzin z dziećmi. Wprowadzone w życie od 2016 r. świadczenie wychowawcze miało wśród celów ograniczenie ubóstwa rodzin z dziećmi. Świadczenie to przysługuje na dzieci do lat 18.

Wykres 7. Ubóstwo skrajne w rodzinach z dziećmi w wieku 0-17 w zależności od liczby dzieci 2016-2018 (w proc.)

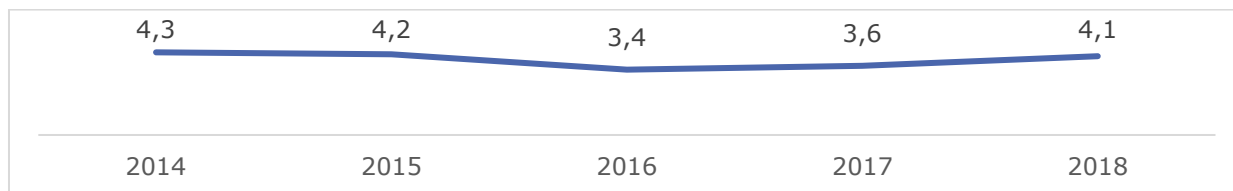

Źródło: opracowanie własne

Mimo kontynuowania wypłat świadczenia wychowawczego, ubóstwo skrajne wzrosło również w rodzinach wielodzietnych w 2018 r. i zbliżyło się do poziomu z 2016 roku.

Zasięg ubóstwa relatywnego seniorów prawie się nie zmieniał w ostatnich latach, ale skrajne ubóstwo senioralne nieco wzrosło w 2017 r. i ponownie jego zasięg wzrósł w 2018 roku.

Wykres 8. Zasięg ubóstwa skrajnego seniorów w wieku 65 i więcej lat (w proc.)

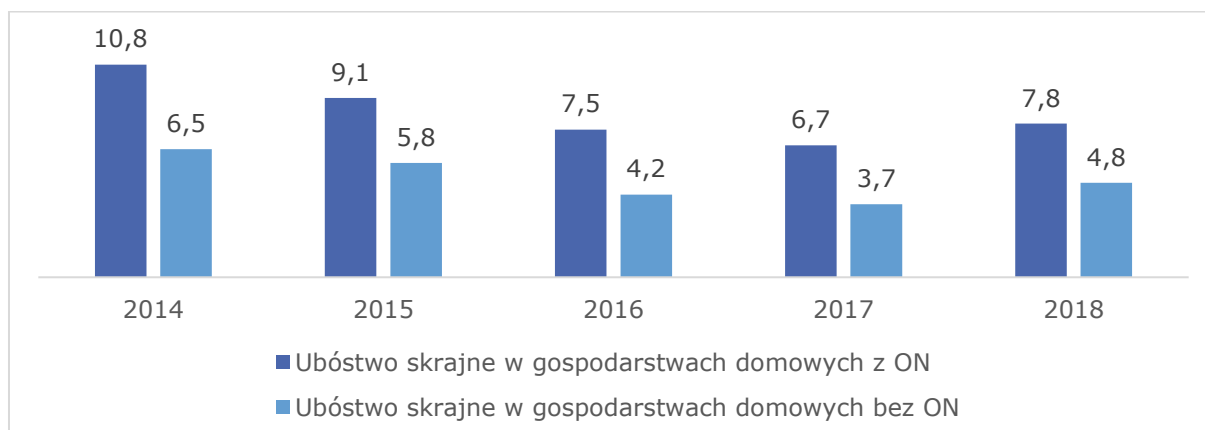

Źródło: opracowanie własne

Liczba skrajnie ubogich seniorów wzrosła o około 60 tys. od 2016 r. (w 2018 r. było to około 276 tysięcy osób). Niewielka poprawa w 2016 r. nie utrzymała się i sytuacja wróciła do stanu zbliżonego do tego w latach 2014-2015.

Zasięg ubóstwa relatywnego gospodarstw domowych z osobami niepełnosprawnymi przestał się zmniejszać w 2017 r., a ubóstwo skrajne w takich rodzinach wzrosło w 2018 r. (z 6,7 proc. do 7,8 proc.)

Wykres 9. Ubóstwo skrajne w rodzinach z osobami niepełnosprawnymi i bez takich osób (w proc.)

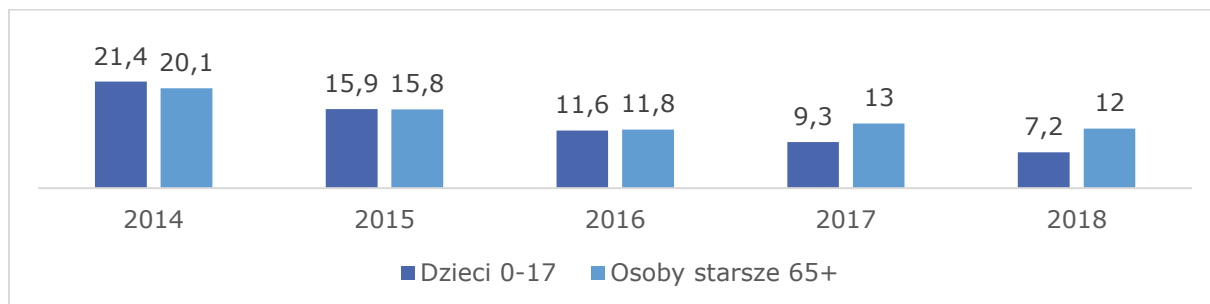

Źródło: opracowanie własne

Różnica między zasięgiem ubóstwa skrajnego w gospodarstwach domowych z osobami niepełnosprawnymi i bez takich osób w niewielkim stopniu zmniejsza się od 2014 roku. Nie zmieniła się ona również w 2018 r. ze względu na zbliżony wzrost ubóstwa w obu grupach.

Zasięg niezaspokojenia potrzeb materialnych i społecznych dzieci oraz seniorów zmniejszał się nierównomiernie w całym okresie 2014-2018. W przypadku dzieci mieliśmy do czynienia z dużą poprawą sytuacji nawet w 2018 roku.

Wykres 10. Zasięg niezaspokojenia potrzeb materialnych i społecznych wśród dzieci i osób starszych (w proc.)

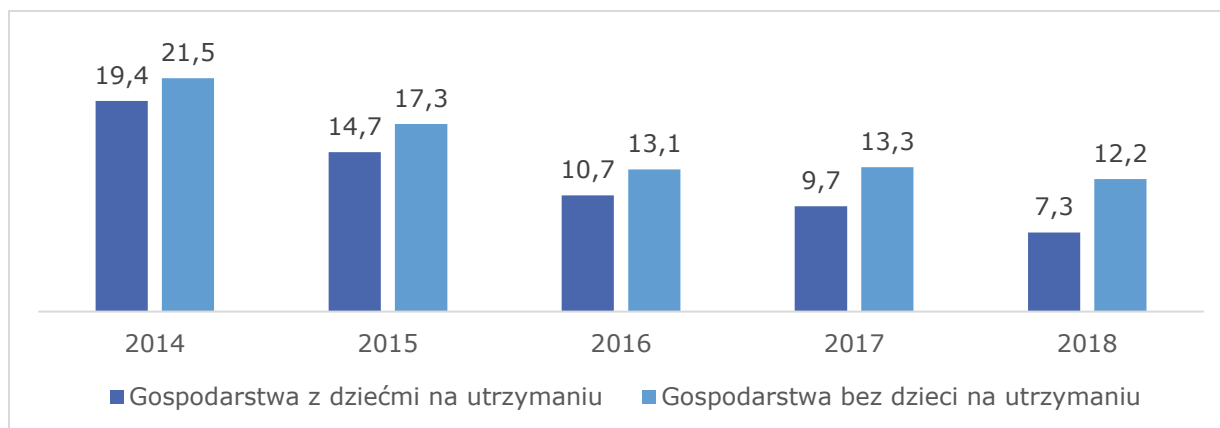

Źródło: opracowanie własne

Deprywacja potrzeb dzieci zmniejszyła się o dwie trzecie (z 21 do 7 proc.). Nieco mniejsza, choć nadal duża poprawa miała miejsce w przypadku osób starszych. Trend spadkowy zatrzymał się jednak w tej grupie w latach 2017-2018.

Zasięg deprywacji materialnej i społecznej rodzin z dziećmi na utrzymaniu zmniejszył się o 50 proc. między 2015 i 2018. Nieco mniejsze spadki tego wskaźnika miały miejsce w latach 2017 i 2018. Sytuacja poprawiała się wolniej w rodzinach bez dzieci na utrzymaniu, a w latach 2017-2018 poprawa zatrzymała się lub była niewielka. W związku z tym dystans w zasięgu niezaspokojenia potrzeb między tymi dwoma grupami gospodarstw znacznie się zwiększył na korzyść tych z dziećmi.

Wykres 11. Deprywacja materialna i społeczna w gospodarstwach domowych z dziećmi i bez dzieci na utrzymaniu (w proc., dane Eurostat)

Źródło: opracowanie własne

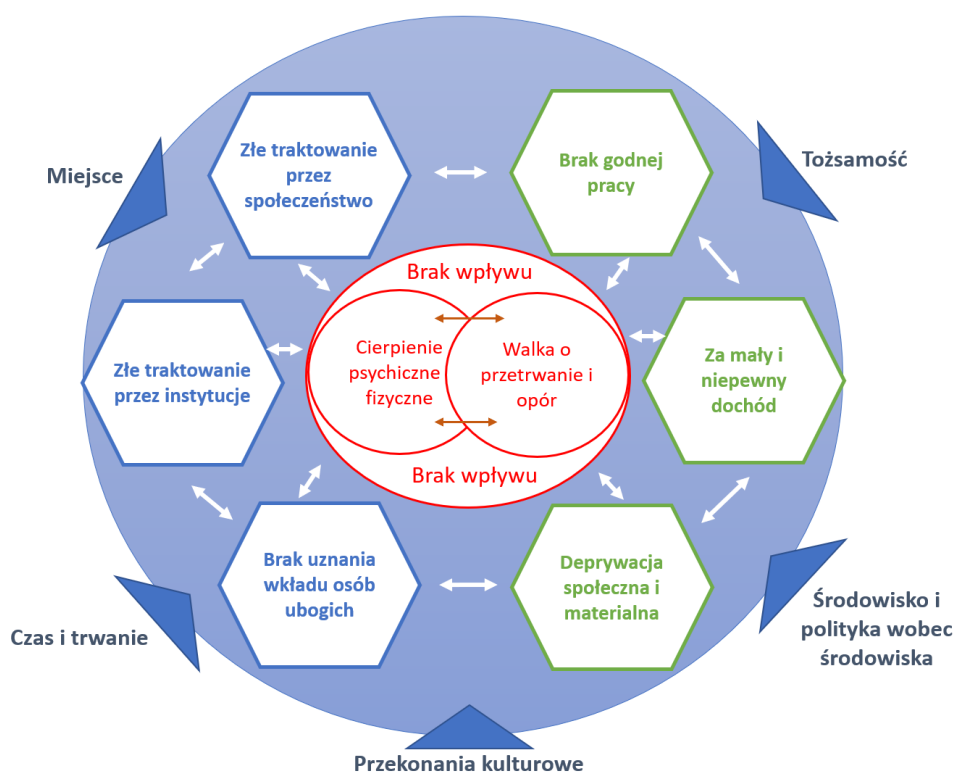
Informacje dotyczące wzrostu ubóstwa skrajnego muszą być niepokojące, gdyż oznacza to obiektywnie bardzo trudną sytuację materialną. Mniej rodzin deklaruje jednak niezaspokojenie potrzeb materialnych i społecznych, co z kolei jest dobrą informacją. Niemniej i tu widać zatrzymanie pozytywnego trendu w rodzinach bez dzieci na utrzymaniu.

Doświadczanie wielowymiarowego ubóstwa

W statystkach pokazanych w pierwszej części raportu ubóstwo definiowane jest poprzez za niskie wydatki i problemy z zaspokojeniem podstawowych potrzeb. Statystyka ukrywa złożoność doświadczenia poszczególnych osób, a ekonomiczny wymiar nie wyczerpuje złożoności samego ubóstwa.

ATD Czwarty Świat, organizacja członkowska EAPN Polska, współpracując z osobami, które doświadczają różnych problemów związanych z ubóstwem i wykluczeniem społecznym w kilku krajach, wspólnie z naukowcami z Uniwersytetu Oksfordzkiego, opracowało wielowymiarowy model ubóstwa. Model ten uwzględnia również sytuację zawodową, traktowanie w instytucjach i przez społeczeństwo, poczucie wpływu na własne życie oraz emocje.

Schemat 1. Wielowymiarowe ubóstwo

Źródło: "The hidden dimensions of poverty International participatory research", ATD Fourth World, University of Oxford, 2019.

Posługując się tym modelem, zapytaliśmy o doświadczenia w większości z tych wymiarów w ostatnim roku. Wśród naszych rozmówców były osoby w różnym wieku – od bardzo młodych do starszych, mieszkające same lub w dużych rodzinach. Poniżej przedstawiamy wybrane wypowiedzi.

Tabela 1. Osoby doświadczające ubóstwa o swoim życiu

Wymiar	Cytaty
Praca	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Zmieniłam dzienną szkołę na weekendową i teraz szukam pracy.” ▪ „Jak nie pracowałem tak i nie pracuję. Zgodnie z zaleceniami pani kurator: opieka nad dzieckiem 24 h. Chętnie bym podjął się pracy, ale stan zdrowia i opieka nad dzieckiem nie pozwalają.” ▪ „Zmieniłem pracę i teraz pracuję jako przedstawiciel handlowy. Wymaga to jednocześnie podjęcia drugiej pracy przez określony czas, aby utrzymać stabilność materialno-finansową.” ▪ „Nic się nie zmieniło w tym obszarze. Plusy obecnej sytuacji zawodowej: stabilność wypłat (pewne wynagrodzenie). Minusy: zła organizacja pracy.”
Dochody	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Straciłam zapomogę z państwa na niepełnosprawnego syna, bo stwierdzili, że nagle ozdrowiał i jest zdrowy pomimo znacznego stopnia niepełnosprawności.” ▪ „Nic się nie zmieniło, obniżył się poziom życia. Emerytura wzrosła o 20 zł, nieadekwatnie do podwyżek cen produktów.” ▪ „Jesteśmy rodziną z problemami... wiecznie wychowywałam dzieci i nieraz pracowałam na czarno, mąż pomimo chęci jest za stary i był w przeszłości karany, z tego powodu mamy bardzo niskie dochody.” ▪ „Pojawiły się zadłużenia. Nie korzystam z pomocy społecznej. Na obecną chwilę sytuacja dochodowa jest niestabilna.”
Zaspokojenie potrzeb	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „W miarę starałem się, ale ze względu na skromne finanse potrzeby nie były zaspokojone. Nie wszystko, co jest nam potrzebne dało się kupić. Cieszę się, że zmieniłem maszynkę indukcyjną do gotowania na używaną za 150 zł. U nas nie wolno mieć gazu. Blok socjalny karze za butlę 5000 zł. Z zakupem automatycznej pralki mam problem – nie stać mnie. Z wyrównaniem z 500+ kupiłem lodówkę.” ▪ „Największy problem był z zakupem odzieży i obuwia oraz okularów (miały kosztować ok. 2000 zł).” ▪ „Graniczyło z cudem to, że udało się zaspokoić podstawowe potrzeby. Nie było z czego zaoszczędzić. Czasami był nawet problem z zakupem jedzenia.”
Kontakty z instytucjami	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Dzień w dzień miałem kontakty z instytucjami. Szczególnie: szkoła, MOPR, wydział edukacji miasta. Generalnie, jak idę do szkoły to jestem pokorny żuczek, z nimi nie powojujesz. Pani kurator – pierwsza po Bogu. W OPS – znam przepisy, nie dam się oszukać. W urzędzie miasta – miłe sympatyczne kobiety. Więcej pozytywnego doświadczenia. Wiem jak rozmawiać.” ▪ „Mam kontakt z kuratorką, ale nie jest utrudniony, jesteśmy w stałym kontakcie i współpracujemy.”
Kontakty ze społeczeństwem	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Nie stać mnie na kontakty z sąsiadami, bo chodzi o pożyczanie pieniędzy.” ▪ „Zależy, jeżeli chodzi o bliższe grono to próbujemy pomagać sobie na wzajem. Ale nadal jest konkurencja i gadanie jedno na drugie.” ▪ „Brak nowych kontaktów. Nie zawsze dobrze jestem traktowana przez obce osoby. Tu gdzie mieszkam jest chamstwo. Obrzydliwe traktowanie przez właściciela domu.” ▪ „Musiałem ograniczyć kontakty bezpośrednie, jak pośrednie (media społecznościowe) w związku z trudną sytuacją życiową. Obecna sytuacja powoduje we mnie niechęć

	i wzmogoną stagnację w sytuacjach międzyludzkich. Są jednak w moim życiu osoby, które mnie wspierają i akceptują.”
Poczucie wpływu na życie swoje i innych	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Oczywiście mam wpływ na swoje życie, a także staram się wpłynąć pozytywnie na życie innych ludzi. Zmieniam poglądy, przyjmuję poglądy innych ludzi i także czasami staram się ich zmienić.” ▪ „Brak stabilizacji w sferze materialno-finansowej wywołuje u mnie cykliczne przytłoczenie, które odbiera mi chęć do dalszych działań.” ▪ „Nie funkcjonuję w otoczeniu, jestem sama. Cały czas mam uczucia bezradności, braku wyjścia z trudności, przytłoczenia przez problemy.” ▪ „Uczucie wpływu na własne życie jest, ale nie współgra to z tym, że jest się w stanie pomóc innym. Często jest uczucie bezradności, złości.”
Emocje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Największe emocje w szkole, jak pani skarżyła się na córkę, która się broniła.... Codziennie mam radość z dzieckiem, jak wszystko jest dobrze. A strach miałem dziś, jak szedłem do sądu i nie widziałem o co pójdzie. Ale nie jestem z bojaźliwych.” ▪ „Dużo smutku i cierpienia z powodu śmierci syna.” ▪ „Na obecną chwilę rozwijam się i awansuje, co daje satysfakcję.” ▪ „W tym roku było wiele smutku w mojej rodzinie, ponieważ martwili się o mnie, jak przebywałem w areszcie śledczym.”

Krótkie fragmenty wypowiedzi zebrane w powyższej tabeli pokazują, że problemy z niskimi dochodami i niezaspokojeniem podstawowych potrzeb powiązane są z wieloma innymi trudnościami życiowymi. Wszyscy są na nie narażeni. Nie tylko ludzie ubodzy tracą bliskich, mają poczucie bezradności i problemy z prawem czy są źle traktowani w instytucjach publicznych. Gdy do tych trudnych sytuacji dodamy jednak problemy materialne i negatywny stosunek społeczeństwa, wówczas otrzymujemy pełny obraz tego, czym jest ubóstwo w ludzkim doświadczeniu.

Polska polityka przeciwdziałania ubóstwu dochodowemu i jej problemy

Mimo wpisania do planu działań legislacyjnych rządu zmian w pieniężnej pomocy społecznej (projekt UD501), nie zostały one uchwalone przed wyborami parlamentarnymi w 2019 roku. Oznacza to, że nadal maksymalny zasiłek okresowy z pomocy społecznej dla jednoosobowego gospodarstwa domowego wynosi 418 zł (ta sama wysokość od 2004 r., obecna wartość to około 310 zł). Należy pamiętać, że gwarantowane jest tylko 50 proc. tej kwoty. Drugą połowę może, ale nie musi, dopłacić gmina.

Wbrew wcześniejszym planom rząd podjął decyzję, aby w 2017 r. nie podnosić progów uprawniających do zasiłków rodzinnych, ani też ich wysokości. Przypomnijmy, że zasiłki rodzinne i dodatki do nich są przeznaczone dla ubogich rodzin. Oznacza to, że mniej rodzin skorzysta z tej formy pomocy, a te które wciąż korzystają, są wspierane w mniejszym stopniu (spadki realnej wartości oraz zmniejszanie kwoty zasiłku po przekroczeniu kryterium dochodowego).

Świadczenie wychowawcze stanowi oczywiście realną pomoc dla rodzin z dziećmi, ale poziom wsparcia dla ubogich rodzin w ramach tego świadczenia zmniejsza się. Jest tak po części dlatego, że od 2016 r.

nie było ono waloryzowane, a ceny rosły. Traci więc ono realną wartość (500 zł z 2016 r. warte było około 480 zł w 2018 r.). Reforma z 2017 r. odcięła część ubogich rodzin pojedynczych rodziców z nieuregulowanymi sprawami alimentacyjnymi, co miało większy wpływ na ich sytuację w 2018 roku. Zniesienie kryterium dochodowego w 2019 r. rozwiązuje ten problem, ale wspomże rodziny ubogie tylko w niewielkim stopniu (w większości już otrzymywały świadczenia na pierwsze dziecko, gdyż spełniały kryteria dochodowe wyższe niż granice ubóstwa).

Rodziny średnio i bardzo zamożne zyskają na usunięciu kryterium dużo więcej ze względu na to, że nie pobierały dotąd świadczeń na pierwsze lub jedyne dzieci. W kolejnych latach należy bardziej zadbać o sytuację ubogich rodzin z dziećmi, aby i one odczuły korzyści finansowe ze wzrostu gospodarczego, np. poprzez pozytywną i odpowiednią waloryzację zasiłków rodzinnych, zwiększony dostęp do szeroko rozumianych usług społecznych odpowiedniej jakości.

Sytuację części ubogich rodzin, które utrzymują się głównie ze świadczeń pieniężnych pogarsza fakt, że nie korzystają one wcale lub w niewielkim tylko stopniu ze wzrostu miesięcznej i godzinowej płacy minimalnej oraz ogólnego wzrostu płac. W ich przypadku konieczne są usługi poprawiające szanse osób zdolnych do pracy z tych rodzin na większy udział w zatrudnieniu oraz ewentualne zachęty ekonomiczne w postaci dodatków do niskich płac.

Kryterium dochodowe w świadczeniu wychowawczym działało negatywnie na chęć do zwiększania zarobków w uboższych rodzinach, aby nie przekroczyć kryterium i nie stracić świadczenia na pierwsze dziecko. Zniesienie kryterium sprawia, że znikają te negatywne bodźce, ale nie jest jasne, czy i kiedy rodziny ubogie zwiększą udział dochodów z pracy. Podobny problem jest z kryterium dochodowym w zasiłkach rodzinnych. Rodzina traci z tych świadczeń tyle, o ile zostało przekroczone kryterium dochodowe, co również nie zachęca do zwiększania dochodu z pracy. Lepszym rozwiązaniem jest zmniejszanie świadczenia o 50 gr za każdą złotówkę zwiększonego dochodu przekraczającego kryterium.

Ubóstwo wzrosło w rodzinach z osobami niepełnosprawnymi. Po pierwsze osoby niepełnosprawne są w większości nieaktywne zawodowo, więc również nie korzystają ze wzrostu płacy minimalnej i płac w ogóle. Sytuacja rodzin, które utrzymują się głównie z rent jest dwa razy gorsza niż w przypadku rodzin emerytów. Wysokość minimalnych rent jest zróżnicowana i renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy są niższe od emerytury minimalnej. Rząd podniósł rentę socjalną do poziomu minimalnej emerytury. Świadczenia z wyrównaniem zaczęły być jednak wypłacane od 1 września 2018 roku. Skuteczne usługi z zakresu aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami pozwoliłyby im i ich rodzinom w większym stopniu korzystać ze wzrostu gospodarczego poprzez zwiększone dochody z pracy.

Po latach niezwiększania w końcu nieznacznie podniesiono bardzo niski zasiłek pielęgnacyjny, który do 31 października 2018 r. wynosił 154 zł. Od 1 listopada 2018 r. wynosi 184,42 zł, a od 1 listopada 2019 r. będzie to 215,84 zł. Nowe świadczenie uzupełniające również dla osób z większymi potrzebami opiekuńczymi (z kryterium dochodowym) zostało wprowadzone dopiero od października 2019 roku. Wynika stąd, że wiele z tych korzystnych zmian będzie miało wpływ na ubóstwo rodzin z osobami niepełnosprawnymi dopiero w 2019 r., a w przypadku świadczenia uzupełniającego – w 2020 roku.

Ubóstwo senioralne dotąd nie było w Polsce szczególnie nagłaśnianym problemem, gdyż ubóstwo gospodarstw utrzymujących się z emerytur było jednym z najniższych. Dotyczy to jednak głównie osób, które uzyskały emeryturę ze starego systemu emerytalnego. Im więcej osób nabywa emeryturę na nowych zasadach, tym bardziej narasta problem groszowych emerytur, a co za tym idzie będzie rosło również ubóstwo senioralne. Najważniejszym instrumentem przeciwdziałania temu zjawisku jest

odpowiednio dostępna i waloryzowana emerytura minimalna. Narastające ubóstwo seniorów związane jest z tym, że zwiększa się liczba osób, które nie spełniają minimalnych wymogów, aby otrzymać prawo do tego świadczenia (20 lat okresów składkowych i nieskładkowych dla kobiet i 25 dla mężczyzn). Możliwym rozwiązaniem tego problemu jest zmniejszanie liczby lat wymaganych do otrzymania minimalnej emerytury w szczególności w przypadku kobiet.

Osoby niezdolne do pracy z powodu wieku, bez prawa do emerytury lub z emeryturą niższą niż minimalna mają prawo do zasiłku stałego z pomocy społecznej, o ile spełnią kryterium dochodowe. Zasiłek ten jest niski (dla jednoosobowego gospodarstwa domowego maksimum 645 zł od 1 października 2018 r.), a w dodatku odlicza się od niego zasiłek pielęgnacyjny i dodatek mieszkaniowy (może to stanowić nawet 300-350 zł). Rząd zapowiadał zmianę ustawową przesądającą o nieodliczaniu tych dwóch świadczeń od zasiłku stałego, ale nie zdołał jej nawet zgłosić do Sejmu. W nowej kadencji ta zmiana powinna zostać szybko uchwalona.

Rozwiązanie, które w pewnym stopniu będzie łagodzić ubóstwo senioralne, to rodzicielskie świadczenie uzupełniające dla matek, które wychowały co najmniej czworo dzieci (wyrównujące do emerytury minimalnej). Liczba takich matek będzie się jednak zmniejszać ze względu na to, że w kolejnych pokoleniach kobiet coraz bardziej dominuje model rodziny małodziejnej lub z trójką dzieci.

EAPN Polska

European Anti-Poverty Network (EAPN) jest największą europejską organizacją sieci krajowych oraz organizacji europejskich i międzynarodowych, które działają na rzecz walki z ubóstwem. Polski Komitet Europejskiej Sieci Przeciwdziałania Ubóstwu (EAPN Polska) został powołany do życia w 2007 roku, zrzesza obecnie 32 organizacje ogólnopolskie i lokalne. EAPN Polska działa przy Wspólnocie Roboczej Związków Organizacji Socjalnych WRZOS.

Celem EAPN jest m.in. monitorowanie i recenzowanie aktywności państwa w sferze walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz współkształtowanie polityki społecznej w tym zakresie, na poziomie ogólnopolskim oraz europejskim. Więcej informacji o działalności [EAPN](#) i [EAPN Polska](#).

POLSKI KOMITET EUROPEJSKIEJ SIECI PRZECIWDZIAŁANIA UBÓSTWU (EAPN POLSKA)

ul. Oleandrów 6, 00-629 Warszawa www.eapn.org.pl tel. (022) 826 52 46, fax (022) 551 54 55

e-mail: eapn@wrzos.org, kontakt dla mediów: media.eapn@wrzos.org.pl

TT @EAPNPoland FB @EAPNPoland